

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 13-02-2020

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 24-02-2020

Araştırma Makalesi / Research Article

**INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 2, ISSUE 3, P. 28-55.**

**ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 2, SAYI 3, S. 28-55.**

DİNİS BÜLEKOV'UN YABANCI VE ÖMÜR TEKTİR ROMANLARINDA TEMATİK YAPI¹

Nigâr KALKAN²

Özet

20. yüzyıl Başkurt edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Dinis Müzerisoğlu Bülekov (1944–1995)'un, Yabancı (Kilmışäk) ve Ömür Tektir (ĞümİR BİR GİNÄ) romanlarından Yabancı, 1988 yılında Ağizil dergisinde tefrika edilmiş, 1994'te kitap olarak yayımlanmıştır. Başkurt araştırmacı ve eleştirmenler adı geçen romanın, Başkurdistan'ın sorunlarını yeni bir bakış açısıyla anlattığını belirtmektedir. Siyasi, ekonomik, sosyal problemlerin yanı sıra doğaya bağlı sorunları cesur bir şekilde anlatan Ömür Tektir ise Başkurdistan'da "Salavat Yulayev Devlet Ödülü"nü almıştır. Bülekov'un eserlerindeki temalar, konuyu ele alma biçimleri ve eserlerinde kullandığı anlatım teknikleri Başkurt edebiyatı için yeni bir anlayışın ürünüdür. Yaşadığı dönemin sorunlarını anlattığı bu romanlarda Başkurdistan'ın demokrasiye geçiş sürecinden önceki dönemlerdeki siyasi ve sosyal çarpıklıkların anlatıldığı Yabancı romanı ile demokrasiye geçişin ilk yıllarındaki düzensizliğin ele alındığı Ömür Tektir romanı kısaca tanıtılmıştır. Dinis Bülekov'un eserlerindeki özellikler, kahramanlar, konular yazarın doğduğu yer ve kişiliği ile yakından ilgilidir. Bundan dolayı çalışmada Dinis Bülekov'un hayatı ve edebî şahsiyetine de kısaca yer verilmiştir. Yazar, kendi ana dilinde Başkurt Türkçesi ile yazdığı bu eserlerde mekân olarak da Başkurdistan'ı seçmiş ve topraklarının tüm güzelliklerini anlatmasının yanında toplumsal ve bireysel bir duyarlılığı da olay örgüsü içinde anlatmıştır. 1980'lerden sonra kaleme alınan söz konusu eserlerde ele alınan tema, sorunlar ve konular "Toplumsal Temalar", "Politik Temalar" ve "Bireysel Temalar" başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde Türk Dünyasının diğer coğrafyalarındaki ortaklıklar da belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinis Bülekov, Başkurt edebiyatı, roman, tema.

THEMATIC STRUCTURE IN DINIS BULEKOV'S NOVELS "THE FOREIGNER" AND "LIFE IS UNIQUE"

Abstract

One of the novels of "The Foreigner" (Kilmışäk) and "Life is Unique" (ĞümİR BİR GİNÄ) by Dinis Müzerisoglu Bülekov who is one of the important representatives of 20th century Bashkir literature, "The Foreigner" was

¹ Bu çalışma Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Ana Bilim Dalında hazırlanmış olan "Dinis Bülekov'un Kilmışäk ve ĞümİR BİR GİNÄ Romanlarının Üslup ve Anlam Bilimi Açısından İncelenmesi" adlı doktora tezinden faydalanılarak üretilmiştir.

² Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, nkalkan@gazi.edu.tr.

serialized in Agizil magazine in 1988 and published as a book in 1994. Bashkir researchers and critics state that the novel describes the problems of Bashkortostan with a new perspective. "Life is Unique", boldly describes the problems related to nature besides political, economic and social problems, has received the "Salavat Yulayev State Prize" in Bashkortostan.

The themes in Bulekov's works, the ways of handling the subject and the narrative techniques used in his works are the product of a new understanding in Bashkir literature. In these novels where he discusses the problems of his time, "The Foreigner" which describes the political and social confusions in the periods before Bashkortostan's transition to democracy and "Life is Unique" which deals with the disorder in the early years of transition to democracy are briefly introduced. The characteristics, heroes and topics in Dinis Bulekov's works are closely related to the author's place of birth and personality. Hereby, Dinis Bulekov's life and literary personality are mentioned briefly in the study. The author chooses Bashkortostan as the place in these works he wrote in his native language, Bashkir Turkish, and as well as explaining all the beauties of his hometown, he also describes a social and individual sensitivity in the plot.

The theme, problems and topics in these works written after 1980s are evaluated under the titles of "Social Themes", "Political Themes" and "Individual Themes". In these evaluations, the partnerships in other geographic regions of the Turkish World are also tried to be determined.

Key Words: Dinis Bulekov, Bashkir literature, novel, theme.

Giriş

Türkiye'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türk lehçeleri ve edebiyatlarına dair çalışmalar artmıştır. Türk dünyası edebiyatı metinleri yayımlanmaya ve incelenmeye devam etmektedir. Bu çalışma da Başkurt edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Dinis Müzerisoğlu Bulekov'un Türkiye Türkçesine de aktarılmış olan Yabancı (Kilmışäk) ve Ömür Tektir (Öümür Bır Gınä) romanlarındaki tematik yapının belirlenmesi için hazırlanmıştır.

Dinis Bulekov'un Yabancı ve Ömür Tektir romanlarındaki tematik yapıyı değerlendirmek için öncelikle "Tema nedir?" sorusunu açıklamak gerekmektedir. Çalışmalarda tema için farklı açıklamalar, tanımlar ve terimler kullanılmaktadır. Türkçe Sözlük'te edebiyat terimi olarak tema "Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu." (TS 2011, s. 2315) olarak tanımlanmıştır.

Başkurt Türkçesi sözlüğünde ise "Öyküleme, betimleme ve inceleme için belirlenmiş olan mesele." (BTH II, s. 342) tanımı yapılmıştır.

Tem, izlek, izdem gibi terimlerle de araştırmalarda açıklanan tema, bazı açıklamalarda şiirle sınırlandırılmış ve ana düşünce veya duygu olarak değerlendirilmiştir (Karataş, 2011, s. 575; Gencan, vd., 1974, s. 75).

Şiirde veya nesirde asıl konuyu değil de onun bir ayrıntısı; açıklanan, anlatılan, tasvir edilen olayın tek bir yönü, parçası (Yalçın, 1989, s. 160) açıklamasında da hem şiir hem nesir içinde bir unsur kabul edilmektedir.

Şerif Aktaş, temanın romanın yapısı içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirterek temayı, "Olay örgüsünü meydana getiren parçalar arasındaki çatışma veya karşılaşmanın en kısa ve

kesin ifadesi temadır.” diye açıklar (Aktaş, 2013, s. 69). Ayrıca kıskançlık, aşk, tabiat sevgisi, cimrilik, ölüm, yardımseverlik, vatan sevgisi vb. soyut kavramlarla ifade edilen temaların, olay örgüsü, kişiler, mekân, zaman gibi yapısal unsurlarla somut hâle geldiğini söyler. Aktaş’a göre, aynı tema üzerine sayısız eser yazılabilir ve bu eserlerin her biri, birbirinden farklıdır (2013, 69). Edebî eserlerdeki tema, yazıldığı dönemden bağımsız düşünülemez. Dönemin sosyal hayatıyla doğrudan veya dolaylı bağlantısı vardır (Aktaş, 2013, s. 69). Temanın bu özelliğinin Yabancı ve Ömür Tektir romanlarına yansımalarını anlatmak için öncelikle yazar Dinis Bülekov’un yaşamı ve eserlerin yazılma tarihleri ile ilgili açıklamalara yer vermek istiyoruz.

Dinis Bülekov’un Hayatı ve Edebî Kişiliği

Yaşadığı dönemin olaylarını oldukça cesur bir şekilde dile getiren ve çağdaş Başkurt edebiyatında önemli bir yere sahip olan Dinis Müzerisoğlu Bülekov, 8 Mayıs 1944’te Başkurdistan’ın Meleviz ilçesi, Arıslan köyünde çiftçi bir ailede dünyaya gelir. İlkokulu, doğduğu köy olan Arıslan’da ve Meleviz’de okur; Smak köyünde altıncı sınıfı tamamladıktan sonra ilçenin Voskresen Ortaokuluna okumaya gider (Kinyebulatov, 1994, s.3). Daha sonra kendi köylerinde (Geynullin, vd, 1988, s. 83) “Nögöş” adlı kolhozda makineli tarım uzmanı olarak çalışır. 1960-1964 yıllarında Belebey’de, Ziraati Mekanikleştirme ve Elektrikleştirme Teknik Okulunu tamamlar. Belebey ilçesine mühendis olarak atanır (Kinyebulatov, 1994, s. 3). 1964-1965 yıllarında (Geynullin vd., 1988, s. 83), Belebey, Bişbülek, Yermeky ilçeleri için Rusça, Tatarca ve Çuvaşça çıkarılan “Yiniw Bayrağı” gazetesinde edebî çalışmalar yürütür. 1965 yılında askere gider. Askerde radyotelgrafçılığı ve telgrafçılığı öğrenir ve bu alanda orduda önemli hizmetler yerine getirir (Kinyebulatov, 1994, s. 3). Üç yıl Sovyet Ordusunda hizmet ettikten sonra tekrar gazetecilikle uğraşır (Geynullin vd., 1988, s. 83). Askerden döndüğü yıl Moskova’daki A. M. Gorki Edebiyat Enstitüsüne öğrenci olarak kabul edilir. 1968-1986 yılları arasında “Sovyet Başkurdistanı” gazetesi, “Ağizil (Ak İdil)” ve “Piyoner” dergilerinde müdürlük ve başmuharrirlik yapan Bülekov, Başkurt çocuk edebiyatının gelişmesine katkıda bulunur.

Dinis Bülekov, 1986 yılı Ağustosunda Başkurt ASSR’nin Radyo ve Televizyon Devlet Komitesi başkanı ve hükümet vekili olarak görevlendirilir. Gazeteciler Birliğinde yöneticilik de yapan Bülekov, 1988 yılında ülke edebiyatçılarının seçimiyle Başkurdistan Yazarlar Birliğinin 10. Dönem Başkanı olur. 1993 yılı Ekiminde, tekrar başkan seçilir (Kinyebulatov, 1994, s. 4). Ayrıca, aynı yıl Türkçe konuşan ülkelerin yazarlarının Başkurdistan temsilcisi olur (Küzbekov, 1997, s. 216). Ğ. Selem Gençler Ödülü ve “Ğümır Bır Ğinā” (Ömür Tektir)

romanıyla Salavat Yulayev Devlet Ödülü alan, Başkurdistan'ın 11. Dönem Yüksek Şûra halk milletvekili (Kinyebulatov, 1994, s. 4) de olan Bülekov, 14 Mart 1995 tarihinde Ufa'da vefat eder (Küzbekov, 1997, s. 216).

Edebiyatla gençlik yıllarında ilgilenmeye başlayan Bülekov'un ilk eserleri farklı süreli yayınlarda okurla buluşur. Bülekov'un "Maqtansıq Zarif" (Övünen Zarif) adlı ilk hikâyesi 1959 yılında "Başkurdistan Piyoneri" gazetesinde basılır. "Qüyaş Yarsığı" (Güneş Işığı) adı altında hikâyelerinin toplandığı ilk kitabı, 1971 yılında neşredilir. "Awılımdıñ Aq Üyzäri" (Köyümün Ak Evleri), "Harı Handuğas Balahı" (Sarı Bülbül Yavrusu), "Aqbuź Alışqa Sığa" (Akboz Dövüşe Çıkıyor), "Qıñğırav Säskä" (Çan Çiçeği) kitaplarında yer alan povest³ ve hikâyeleri yazarın edebî ustalığının gelişme gösterdiğini belgeleyen eserlerdir. Yazar epik hikâye üslubunu başarılı bir şekilde uygular ve ilgi çekici karakterler ortaya çıkarır (Kinyebulatov, 1994, s. 4).

1988 yılında "Ağizil" dergisinde yayımlanan "Kilmışäk" (Yabancı) romanı (Rafikov, 1994, s. 7) ve "Ğümür BİR Gİnä" (Ömür Tektir) adlı roman Bülekov'un yeni edebî ürünleridir. Bu eserler yazarın, insanların kaderleri ve zamanın keskin dönemeçleri hakkında daha da derinleşen düşüncelerinin özetidir. Yazarın son eseri, "Tuźzırılğan Tamuq" (Dağıtılan Cehennem) adlı romandır (Kinyebulatov, 1994, s. 4). Ayrıca Bülekov, "Tüñgü Üjmax" (Geceki Cennet) adlı bir tiyatro oyunu da yazmıştır.

Eserlerinde halkın beklediği sözleri, siyasi sistemdeki çarpıklıkları bazen eleştirel bir dille, bazen de kahramanların cesur davranışlarıyla açık bir dille ifade eden Bülekov'un eserleri, Başkurt Türkçesinde, Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde ve Rusça yayımlanmıştır.

İNCELEME

Yabancı Romanında Tematik Yapı

Pek çok hikâye ve povest yazan Bülekov'un ilk romanı olan Yabancı, 1988 yılında Ağizil dergisinde tefrika edilmiş; 1994'te de kitap olarak basılmıştır. Romanın ilk yayımlanma tarihi 1988 olsa da 1994'te yayımlanan kitapta, romanın sonuna yazar tarafından düşülen notta, bu eserin 1984-1987 yılları arasında Pitsunda, Dubiltı ve Akmanay'da yazıldığı belirtilmiştir. Otuz yedi bölümden oluşan romanda her bölümün başına başka bir alt başlık olmaksızın bölüm sayısı yazılmıştır. Dinis Bülekov, eserlerinde devrinin sosyal problemlerini anlatmıştır. Yabancı romanında da oldukça önemli ahlaki sorunlar ele alınmıştır. Bu roman kolhoz

³ Konuyu, romana göre daha kısa ve sade anlatan edebî tür.

başkanı Gilman Nurihanov ile Yabancı diye adlandırılan tarım uzmanı Heyrulla Yavbasarov arasındaki mücadele ve psikolojik farklılıkların anlatımına dayalıdır.

Roman, Başkurt edebiyatında 1970-1980 yılları arasında “proizvodstvo (üretim) romanları” (Bayımov, 2007, s. 177) olarak adlandırılan eserlerde işlenen ve oldukça yankı bulan bir konu yani, toprak sahipleri ve yabancılar arasındaki çatışmalar, üzerine kurulmuştur.

Başkurt edebiyatında 1980’li yılların sonu 1990’ın ilk yıllarında yazılan romanlarda ideal insanın nasıl olması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bülekov’un “Yabancı”, “Dağıtılan Cehennem” ve “Ömür Tektir”; R. Sultangariyev’in “Yaşadığımız Yer”, E. Hekimov’un “Kuş Yolu” romanlarında da Yavbasarov, Azamat Bikbayev, Ferit Bahtiyarov gibi roman kahramanları vasıtasıyla da erdemli, ahlaki değerlere sahip insan tipi anlatılmıştır (Nabiullina, Alibayev, 2013, s.10).

Roman, yabancı olarak adlandırılan bir kişinin merkezinde yerleşik düzen ile yenileşme çabası çatışması çerçevesinde, kişisel çıkarlar uğruna halkın menfaatlerinin göz ardı edilmesi, toplumun yeniliğe açık hâle gelmesi ve ilerlemesi gerektiğinin dikkate sunulması; çevrenin güzelliğini, zenginliğini yok edenlere karşı mücadelenin, toprağa bağlılığın anlatılması bakımından Başkurt edebiyatında yenilikçi bir nitelik taşır.

Romanın ana teması, yerleşik düzenin, toplumdaki yenileşme ve gelişmeye karşı olmasıdır. Bu karşı çıkış, idari yapı içinde en küçük birimlerden biri olarak nitelendirilebilecek olan bir kolhozda bile varlığını göstermektedir.

“Bu toprağın sahipleri kim? sorusuna cevap arayan “durgunluk dönemi” (Gereyava, 2007, s. 190) olarak adlandırılan yıllarda yazılan roman, işlediği kişiler ve olaylar açısından otobiyografik bir roman olarak da değerlendirilebilir.

Ufa’da yaşasa da köyünden kopmayan (Taştimirov, 2007, s. 102) Bülekov’un doğduğu yerdeki güzelliklere hayranlığı, memleketinin sorunlarına karşı duyarlılığı Yabancı romanına da yansımıştır. Roman da Bülekov’un doğduğu toprakları geliştirme gayretinin bir ürünü kabul edilebilir. Yukarıda da belirtildiği üzere romanda “Bu toprağın sahibi kim?” sorusuna cevap aranırken bu toprak üzerinde var olan pek çok problem de ele alınmıştır. Yazar, ele aldığı tema ve kurguladığı olaylar ile ülkede görülen sorunlara karşı toplumsal bir duyarlılık oluşturmak istemektedir. Romanda ele alınan ana temanın dışında işlenen yan temalar ile diğer sorunlar şu şekilde sıralanabilir.

1. Toplumsal Temalar

1.1. Toprağa Bağlılık: Romanda insanların doğdukları ve yetiştikleri topraklara bağlılığı, ana tema olan yenileşme çabasını ortaya çıkarmaktadır. Toprağa bağlılık, farklı vesilelerle romanın geneline yayılmıştır. Bu tema, olay örgüsü içinde ilk önce Mevsile'nin hisleri ile ortaya konmuştur. Romanda Mevsile'nin toprağa bağlılığı şu cümlelerle anlatılmıştır:

Mevsile, bu memleketinden ayrılırsa sararıp ölür. Ufa'ya enstitüye pek çok kez davet etseler de gitmedi. Daha doğrusu, yola çıktı, gitti, geldi ve köyünden tekrar dışarı çıkmamaya kendi kendine söz verdi. (Bülekov, 2012a, s. 3).

Romanda, Mevsile, doğduğu yerden başka bir yere gitmek istemese de farklı sebepler dolayısıyla memleketinden göç edenler vardır. Ancak, zaman içinde kendi topraklarından başka yerlere göç edenler de yurtlarından hiç ayrılmayanlar gibi topraklarına bağlıdır. Romanın son bölümlerinde köyden göç edenlerin de tekrar köye dönmeleri için düzenlenen “Hemşehriler Bayramı”nda ifade edilen şu sözler bu özelliği anlatmaktadır:

Baksanıza, ömrümüzün çoğu boşuna geçmiş. Önceden göçüp gelmemişiz de. Yabancı yerde, sultan olana kadar kendi yerinde pençe olmak daha iyidir, – diye üzülerek konuşuyor bir misafir. Ona hemen başkaları ekleniyor. (Bülekov, 2012a, s. 313).

Yüzşişme köyünde başlayan işlerin zaman içinde çevreye karşı zararlı olacağını bilimsel olarak ortaya koyan Yavbasarov'un yönetici olan Umurzakov'a sorduğu “Siz başka bir köyden misiniz?” sorusuna verilen cevap da memleket sevgisini ifade etmek içindir:

Bu Yüzşişme'de doğup büyüüp... Heyrulla birden durup Umurzakov'a doğru baktı. Siz, afedersiniz, başka bir köyden misiniz?

– Yok, yok ben yabancı değilim. Yüzşişme'denim.

– O zaman, bu akıl almaz güzellikteki Yüzşişme'de doğup büyüdüğünüz için onunla gururlanıyor musunuz, seviyor musunuz onu? ... Ha-ha! Doğduğu tarafları sevmeyen, doğduğu yerde gururlanmayan insan yoktur ki. (Bülekov, 2012a, s. 236).

Romanın ilk sayfalarında işlenmeye başlayan bu tema, romanın sonunda da Yavbasarov'un doğduğu yer olan Yüzşişme'ye bilmeden de olsa tekrar döndüğünün ortaya çıkmasıyla söylenen “Ayakları doğduğu toprağa değdi ya.” (Bülekov, 2012a, s. 339) sözleriyle belirginleştirilmiştir.

1.2. Çevre Sorunu: Romanda ele alınan önemli konulardan biri de çevre sorunlarıdır. Fikir ve edebiyat alanında 80'li yıllardan itibaren özellikle 1985 yılından sonra çevre meseleleriyle ilgili ilmî makale ve şiir, roman gibi edebî eserlerin bir patlama seviyesinde arttığını görmekteyiz (Deliömeroğlu, 1991, s. 31). Ayrıca, çevre sorununun, Türkistan Cumhuriyetlerinde milliyetçilik duygularının artışında önemli olduğu (Deliömeroğlu, 1993, s. 54) da ifade edilmektedir.

1984-1987 yılları arasında yazılmış olan Yabancı romanı da bu konunun işlendiği edebî eserlerin arttığı dönemde yazılmıştır. Başkurdistan'ın bir bölgesinde ortaya çıkan çevre

sorununu kendi yurduna, toprağına, dağına, suyuna sahip çıkan güzel insanların çözeceğini vurgulayan Bülekov'un bu romanı, yukarıda ifade edilen duyarlılıkla kaleme alınmıştır. Romanda çevre sorunu, ilk olarak her ikisi de parti içinde yönetici olan Ayıtkulov ve Batırşin'in konuşmalarıyla dikkate sunulur. Bu konuşmada petrol çıkarılan yerlerde tarım alanlarına verilen zararlar ifade edilmektedir. "Türk Dünyasında Çevre Hareketleri" başlıklı yazısında Deliömeroğlu (1991, s. 30), İdil-Ural bölgesindeki petrol rafinerilerin oluşturduğu toksik kirlenmelerden bahsetmektedir. Bülekov da bu romanında petrolün çevreye verdiği zararları şöyle anlatmaktadır:

Parti Ülke Komitesi buna çok büyük önem veriyor, İlğuca Giniyetoviç. Petrolcülere saygı gösterirken, bunları da unutmamanızı rica ediyorum. Örnek için uzağa gitmeyelim: Cumhuriyetimizin, petrol çıkan kuzeydeki ilçelerinin birisinde, meselâ, yüz hektara yakın yer telef oldu. Bu meydana eğer ekin ekilseydi, çok ürün alınırdı. Öyle değil mi? (Bülekov, 2012a, s. 42).

Romanda bir başka çevre sorunu olarak su kaynaklarının durumu ele alınmıştır. Köyde tarım alanlarının genişletilmesi için Atbatkan bataklığının kurutulması çalışmaları konusunda köyün yaşlılarından Haris Yapparov'un, ilmî araştırmalar için köye gelen Yavbasarov'a söyledikleriyle bu sorun ortaya konur. Bataklığın kurutulması bir çözüm değil, bir felaketin başlangıcı olarak değerlendirilir. Çünkü zamanla su kaynakları da bu kurutma çalışmalarından zarar görecektir ve suları azalan nehirler de kuruyacaktır. Romanda, Yavbasarov'un konuşmaları ve duyarlılığı ile anlatılan çevre sorunuyla aslında o topraklara sahip çıkan bilim adamının "yabancı" olmadığı, o toprakların evladı olduğu anlatılmıştır.

Romanda, Atbatkan bataklığı kurutulmak istenmektedir. Bu bataklık kurutulduktan sonra olacaklar eserde Yavbasarov'un sözleriyle şöyle ifade edilmektedir:

–Buranşa Necmiyeviç, eğer Atbatkan'ı kurutursak, Aknögöş de kuruyacak. Evet, evet şaka yapmıyorum. Önce yarı yarıya azalacak suyu. Aktübe'yi kurutmaya başlarsak vahşet daha da artacak. Biz tabiatı düzeltmek yerine ona kötülük yapacağız. (Bülekov, 2012a, s. 239).

Başkurdistan'da yazılmış olan ve o bölgedeki sorunların anlatıldığı romandan alınan yukarıdaki bölümde "vahşet" olarak nitelendirilen su kaynaklarının kurutulması, Türkistanlı bir şairde de şöyle ses bulmuştur:

Aral ölüp giderken / Kimse ah demez

Ölüp giden vatandır / Su değil. (Deliömeroğlu, 1991,s. 60).

Türk dünyasındaki pek çok hareket, çevreyi vatana, insana, tarihe, kültüre, bugüne ve geleceğe sahip çıkmak olarak değerlendirmektedir (Deliömeroğlu, 1991, s. 60).

Başkurdistan'da akan Aknögöş'ü "kutsal ırmak", "sevgi elçisi" olarak nitelendiren Bülekov, bu romanında kendi vatanına, kültürüne, o vatanda yaşayanlara sahip çıkmak gerektiğini

vurgular ve toprağa bağıllık gibi çevre sorunu da onun ele aldığı toplumsal temaların başında yer alır.

1.3. Savaş: Romanda işlenen temalardan biri de savaştır. Savaş ve savaşın izleri, satır aralarında işlenmiştir. Geçmişe ve savaşta kaybedilenlere saygı duyulmaktadır. Ancak, savaş kahramanlarına karşı duyulan saygı, savaşın sonucunda yaşanan acıları örtmez. Romanda, çocukları kimsesiz bıraktığı belirtilen, açlığı ve çaresizliği ortaya çıkaran savaş eleştirel bir dille anlatılmıştır.

Savaş her ne kadar eleştirilmiş olsa da savaş kahramanlarının ardından köye dikilen anıt bir saygı göstergesidir. Kahramanlara ve geçmişe duyulan saygı aşağıdaki bölümde açıkça görülmektedir:

Evet, bizim köyden de pek çok kişi dönmedi. İşte, okulun yanındaki bahçede bulunan anıtta iki yüz altmış bir isim yazılmış. Savaşta ölenler... Kız biraz sustu. Ama birden başını yukarı kaldırıp konuştu: Onlar her hâlde bize döndü. Ruhları göçtü. Bizim gönüllerimizde yaşıyor onlar, dul kadınların gözyaşları olarak, onlara duydukları sevgileri doğdukları topraklara damlamış. Demek ki dönmüşler... (Bülekov, 2012a, s. 169).

Savaş, romanda savaşı yaşamış olan, yaşlı Feyzrahman Dede'ye göre kaderlerin mahvolma sebebidir. Yavbasarov'un kendi topraklarından ayrılmasına da savaş neden olmuştur. Kaderleri değiştiren savaşa dair romanda, Feyzrahman'ın dilinden şu eleştiriler yapılmıştır: “Savaş mahvetti bu kaderi.” (Bülekov, 2012a, s. 259). “Kahrolası savaş!... Pek çok kişinin kaderini allak bullak etti... Lanetli savaş!...” (Bülekov, 2012a, s. 339).

Savaş, aydın bir kişilik olan Yavbasarov'un düşünceleriyle güçsüzlerin işi olarak tanımlanmış ve savaş muhalifi bir söylem gerçekleştirilmiştir. Bu karşı duruşun aynı zamanda Sovyet ideolojisi içinde de var olduğu ifade edilmiştir. Yöneticilik kusurları ve savaşla ilgili olarak romanda şunlar ifade edilmiştir:

Kızgın yöneticiler önce de olmuş, muhtemelen, gelecekte de onlar bulunur. Ama tarih gösteriyor ki, öylelerin ağı çok yanmış.... Savaş benim düşünceme göre güçsüzlerin işi, tarih de insanlık önünde suçu olanların düşüncesi. Bu tehdit ile kalan günahlarını yıkayıp kurtulmaya çalışanlar da yok değil. Haydi bunları politikaya bırakalım. Bizim parti, hükümet, barışı sağlamlaştırma, savaş çıkarmama yönünde pek çok iş yapıyor. Tarih buna da zamanı gelince, yüksek bir değer verecek... Böyle giderse ekmek yemeden savaşmak da, savaşa karşı çıkmak da olmayacak bence. İşte biz barışı savunup daha da sağlam mücadele etmek için çok ekin yetiştirelim, daha bol ürün toplayalım. (Bülekov, 2012a, s. 109).

Eserde, insanların kaderini değiştiren savaş, II. Dünya Savaşı'dır. Ancak savaşa dair yapılan değerlendirmeler II. Dünya Savaşı ve sonuçları ile sınırlandırılmamış, romanın yazıldığı tarihlerde devam eden Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline de değinilmiştir. Romanda bu, bir işgal olarak nitelendirilmemiş “Afgan ülkesini düşmandan kurtarma” olarak değerlendirilmiştir. Romanda, ülkelerin silahlanma sorununa ve Amerika Birleşik

Devletleri'nin tutumuna dair de eleştirilerde bulunulmuştur. Yapılan değerlendirmeler ve eleştiriler romanda şöyle anlatılmaktadır:

Dünya çok farklı bir zamanda yaşıyor. Silahlanıyoruz. Ne hakkında konuştuğumu anlıyorsunuz. Dünya önünde atom savaşı vahşeti var. Onlarda, para çuvalları çok olan istediği kişiyi başkanlığa aday gösterebiliyor. Tamamen bugünkünden de daha kötülerini, daha akılsızları otursun? Az mı yani akli sisle kaplanmış adamlar? İşte şimdi evrene de bu silahı götürme niyetindeyiz. ABD hükümetini göz önünde bulundurarak konuşuyorum şimdi ben. Yani ben şöyle söylüyorum, tohum yetiştirmekle falan uğraşarak, her şeye şükredip, yaşamaya çalışsak daha iyi olmaz mıydı ki? (Bülekov, 2012a, s. 108).

Dünyadaki sorunların anlatımı, romanda yalnızca savaş ve silahlanmayla sınırlandırılmamıştır. Dağlık bölgelerde bile yetiştirilecek bir buğday türü geliştiren ve idealleri uğruna yaşadığı şehirdeki tüm konfordan vazgeçen Yavbasarov'a göre dünyadaki en önemli sorunlardan biri de açlık ve karın doyurmak için başkalarına kulluk edilmesidir:

Devlete ekin satmaya başlamak gerek...Şimdi ülkeye çok ekmek gerek. Sadece kendi halkımızı doyurmak için değil, bizim gezegende açlıktan, sefaletten cefa çeken kişiler var yani hâlâ. Onlara yardım etmek gerek. Yirminci asırda yaşıyoruz, ama insanoğlunun utancı olan kulluk hâlâ bitmiyor. (Bülekov, 2012a, s. 107-108).

1.4. Muhafazakâr tutum: Bu tema, “yabancı olmayı” ortaya çıkaran temadır. Romanda, muhafazakârlık, köy halkının kendini korumak amacıyla bilinmeyene karşı olmasıdır. Köye daha önceleri gelen yabancılar, köyü geliştirmek için bir şey yapmamıştır. Bu da köye gelen yabancılar karşı halkın ön yargılı olmasına sebep olmuştur. Yabancıları istememek, onlara karşı olmak aslında halkın kendini gelebilecek kötülüklerden koruma çabasıdır. Ancak, hiçbir sebebe bağlı olmaksızın da yabancılar sevilmemez. Bunu da bilinmeyene karşı olma olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca, yabancıların sevilmemesinin nedenlerinden biri de halkın geleneklere bağlı olmasıdır. Bunlar romanda şöyle ifade edilmektedir:

Bizim Yüzüşme halkı elinden gelse başka köyden gelin de almazdı. Eskiden de böyleymiş ...köyde başı çekip beni çok uzaktan gelin olarak getirdi. Yabancıları sevmiyorlar burada. (Bülekov, 2012a, s. 126).

Yabancı birini, nasıl söyleyeyim şimdi, bizde pek sevmezler. Gördüğün bütün kötülük, onlardandır, diyorlar. (Bülekov, 2012a, s. 112).

Romanda, muhafazakâr tutum, “halkın gurur duygusu” olarak nitelendirilmiş, yabancıların sevilmemesi buna bağlanmıştır. Olay örgüsü içinde, Nurihanov'un kolhoz başkanı olması sırasında söylenenler de romandaki temalardan biri olan muhafazakâr tutumu açık bir şekilde anlatmaktadır:

– Vekil yoldaş, doğ-ru-u? Kahrolsun yabancılar! Bizden biri başkan olsun!...

– Yabancılar gerekmez!...

– Nurihanov'u kendi yiğidimizi seçelim!...

İşte böyle, Nurihanov, kolhoz başkanı oldu o yıllarda. Halkın gurur duygusundan Ayıtkulov çok ustaca faydalandı. şimdi dışarıdan bir kişi gelip de baksın, hey yabancısın, deyip ellerinin tersiyle iterler... (Bülekov, 2012a, s. 36).

2. Politik Temalar

2.1. Sovyet İdeolojisi: Yabancı romanında bazen diyaloglarla kahramanların bazen de anlatıcının dilinden okura “Komünist kimdir?”, “Komünizm nedir?” soruları yöneltilmektedir. Cevaplarda ortaya çıkan ikilem, bu ideolojinin toplumda nasıl benimsendiğini ve sistemin algılanmasındaki karmaşayı açıkça anlatmaktadır.

Bülekov’un Başkurdistan’da bir roman içinde sorduğu bu sorular Türk dünyasının başka bir yurdunda, Özbekistan’da, Muhammet Sâlih tarafından da sorulmuş ve cevaplanmıştır. Sâlih, “Komünistler kimdir?” sorusunu “*Onlar, ayrı bir ırk değildir. Onlar, bizimle beraber yaşayan yakınlarımız, babalarımız ve kardeşlerimizdir. Fakat onlar evden çıkararak devlet memuru, aydın, çiftçi oldular. ...Çalışmaya başlayınca imtiyazlı hâkim sınıf oldular. Bu hakimiyet, devlet idaresinde, sosyal münasebetlerde ve hatta ailevi ilişkilerde dahi tesir gücüne sahiptir.*” diye cevaplar (1997, s. 133). Salih’in verdiği bu cevaptaki tesir gücünün ailevi ilişkilerde dahi kendini göstermesi romanda Yavbasarov’un eşinden boşanmasını gizlemesiyle anlatılmıştır.

Sovyet ideolojisine bağlı olan birinin durumları ve olayları, söylenenleri sorgulama yetkisi yoktur. Sistemin bu özelliği romanda, “*Evet, komünist birinin böyle bir zamanda itiraz edemeyeceğini sen de iyi biliyorsun.*” (Bülekov, 2012a, s. 82) cümlesiyle anlatılmaktadır.

Bu ideolojiye inanan, kendilerini komünist olarak nitelendiren kişilerin dine bakışı romanda şu cümlelerle aktarılmaktadır:

- *Sen kardeş, şöyle söyleyeyim, bana kendimizdekilerden daha yakınsın... Vallahi ya!*
- *Komünist değil misin sen ya ağabey?*
- *Ama, bu sözde sadece işte. Söyledim ya, önce muallimimizi köy mollası harap ettikten sonra benim için Allah bitti.* (Bülekov, 2012a, s. 207).

Sistem içindeki çürümeler de bu tema içinde ele alınmıştır. Emeğe saygının önemli olduğu Sovyet ideolojisinde başka birinin çalışmasını kendisi hazırlamış gibi sunmuş ve enstitüde yönetici olmuş biri kurgulanarak sistem eleştirisi yapılmıştır. Romanda anlatılan bu kişinin yolsuzluğunu ortaya çıkaran Yavbasarov’un iç konuşmasıyla aktarılan olayın sonuçlanma biçimi sistem içindeki çarpıklıkları göstermektedir. Romanda “*Ama, o adam partide nasıl kaldı, bunu Yavbasarov’un hâlâ aklı almıyor.*” (Bülekov, 2012a, s. 257) cümlesiyle anlatılmıştır.

Romanda sistemin işleyişine dair eleştiriler yer alsa da karşıt bir söylem gerçekleştirilmemiştir. Sâlih’in “Bugünkü komünistler nasıl insanlardır?” sorusuna verdiği cevapta olduğu gibi çıkarlar söz konusu olunca komünistlerin “Şartlara uyum sağlama

kabiliyetlerinin fevkalade (Sâlih, 1997, s. 134)” oluşunu gösteren sistem eleştirilerinden biri romanda şöyle ifade edilmektedir:

Şimdilerde insanlar değişti. Heyrulla buna çok üzülüyor. Ekim devriminde, ondan sonraki iç savaş ya da Büyük Vatan Savaşı yıllarında doğan parlak idealler için mücadele eden kişiler azaldı. Pek çok kişinin ortaya çıkan bu duruma uyması, her şeyden nasıl olsa da pay almalı demesi, ya da bu durumdan kendi menfaati için faydalanmaya çalışması düşündürüyor Yavbasarov'u. Bunlar hakkında o, çok sık düşünüyor. Komünist olup da cebine parti bileti koyan birileri bile uygun bir zaman denk geldiğinde, aşağılık her türlü işle uğraşmaktan da kaçınmaz. Tabi burada, suçlarını fark ettirmemek için, parti biletine sığınanlar da oluyor. (Bülekov, 2012a, s. 256).

Romanda sistem eleştirisinin yanında sistemin değişmeye başladığı da vurgulanmaktadır. Bu değişim, “demokrasi” olarak ifade edilmekte ve romanda “*Artık demokrasi var yoldaşlar, genel toplantı azaları kimi isterse onu seçer...*” (Bülekov, 2012a, s. 307) cümlesiyle ortaya konmaktadır.

2.2. Halk: Bülekov’un romanda ele aldığı temalardan biri de halktır. Halk tanımı, kolhoz başkanı Nurihanov ve köyde “yabancı” olarak anılan Yavbasarov’un konuşmalarıyla romanda ortaya konmaya çalışılmıştır. Komünist olarak nitelendirilen Nurihanov’a göre halk “sürü”dür. Nurihanov’un “uysal bir buzağı ve komünist” (Bülekov, 2012a, s. 186) olması için başına vurulması gerektiğini belirttiği Yavbasarov’a göre halk “güç”tür. Bülekov’un Başkurdistan’da yayımlanan bu romanında yapılan değerlendirmelerin bir benzeri Özbekistan’da Muhammed Sâlih’in sözlerinde de ortaya çıkmıştır. Sâlih, Sovyet sisteminin eğitimini almış yeni yöneticilerin kendi aralarındaki sohbetlerinde ortaya çıkan halka bakışı şu cümlelerle ifade etmektedir. “Halk mı, halk bir sürü, sopayı kaldırıp ne tarafı gösterirsen o tarafa gider.” (1997, s. 197) Sâlih’in bahsettiği yöneticilerin halka bakışıyla kolhoz başkanı komünist Nurihanov’un sözleri aynıdır. Nurihanov tarafından demokrasi temsilcisi olarak nitelendirilen ve eleştirilen Yavbasarov’un halka bakışı, Abdülhamid Süleyman Çolpan’ın “*Halk dengizdir, halk tolkındır, halk küçüldür, / Halk isyandır, halk alavdır, halk öçdür (Halk denizdir, halk dalgadır, halk güçtür, halk isyandır, halk alevdir, halk öçtür)*” (Sâlih, 1997, s. 199) dizelerindeki gibidir ve halk güçtür.

Nurihanov ile Yavbasarov’un konuşmalarıyla, halkın kim olduğuna dair değerlendirmeler romanda şöyle aktarılmıştır:

– *Halk? Halk nedir, sürü. Nereye sürersen oraya gider o.*

– *Demek sürü? Halk sürü oluyor yani? Çok yanılıyorsunuz! Bütün güç, eğer bilmek isterseniz, işte bu halktır! Kendi ensenize bakmayın. Halka düşmanlık yapılamaz, zamanı da değil.* (Bülekov, 2012a, s. 253).

2.3. Sovyet İnsanı Olma: Romanda, toprağına bağlı bir kişi olan Mevsile, köyün yaşlılarından Haris Yapparov ve köye idealleri uğruna gelen Yavbasarov kendilerini “Sovyet

insanı” olarak nitelendirir. Sovyet ideolojisinin ortaya çıkardığı “Sovyet insanı” olma, bu romanda milî yapıdan tamamen uzaklaşmak demek değildir. Kalıplaşmış ve alışılmış bir ifade gibi kullanılmıştır.

Sovyet insanı, Mevsile’ye göre özgürdür; Yavbasarov’a göre ise olanlara karşı tepkisiz kalmamalıdır. Bu romanda kendilerini Sovyet insanı olarak gören kişiler idealist ve toprağına bağlı kişilerdir. Romanda bu özellikler şu cümlelerle anlatılmıştır:

Zenginlerin zamanı çoktan geçti. Sovyet insanı nerede isterse orada yaşar,” (Bülekov, 2012a, s. 189).

“Sovyet insanını rezil etmeye kimsenin hakkı yok. El âleme daha çok da.” (Bülekov, 2012a, s. 204).

“Ben namuslu bir Sovyet insanı olarak, aynı zamanda bir bilim adamı olarak bu işe göz yumup, kenarda duramam.” (Bülekov, 2012a, s. 254).

3. Bireysel Temalar

3.1. Aşk: Yabancı’da yer alan önemli temalardan biri de aşktır. Olay örgüsü içinde, Mevsile-Taştımır, Yavbasarov-Bibinur, Nefise-Nurihanov, Baygildi-Bibinur, Zöfer-Nefise arasındaki çatışmalar/karşılaşmalar aşk temasına bağlıdır. Mevsile-Taştımır ilişkisi saf bir aşkı anlatılırken, Baygildi’nin Bibinur’a, Zöfer’in Mevsile’ye aşkları karşılıksız aşkı anlatmaktadır. Yazar, aşk temasını romanın ilk sayfasından son sayfasına kadar değerlendirmiştir. Romandaki aşkların sonu, bilinen bir kavuşma ile sonlanmaz. Mevsile askerden dönen Taştımır’in köye döndüğünü romanın sonunda bilmemektedir. Yavbasarov ve Bibinur arasındaki aşk Yavbasarov’un yaralanması ile Nurihanov ve Nefise arasındaki aşk da Nurihanov aşkına sahip çıkmadığı için Nefise’nin başka bir şehre gitmesiyle sonuçlanır. Aşk, bir alın yazısıdır, yaşa bakmaz. Ayrıca aşk pınar metaforuyla anlatılmıştır. Pınar bir gözeden çıktıktan sonra devam eden, çevresine hem hayat hem de zaman zaman aşırı sudan dolayı zarar veren, insanların en temel ihtiyaçlarından biri olan su kaynağıdır. Bu metaforla da aşk için temizlik, devamlılık vurgusu yapılmıştır. Mevsile’nin düşünceleriyle romanda aşk şöyle anlatılmaktadır:

İnsan doğduğunda yarım aşklı olarak yaratılmış. Sonra o, kendisinin ikinci yarısını arayıp kavuşmuş diye. Alın yazısı Mevsile’ye de gelir. Geleceği, gün gibi açık. (Bülekov, 2012a, s. 4).

Çünkü aşk yaşa bakmaz, derler. Mevsile’nin bunun hakkında daha önce işittikleri de var. Bu duygu, günah endişesi, ne kadar beklese de hiç gelmiyor. Yanlışlıkla onun yanından geçip gitmesinden korkuyor kız. Artık Mevsile de kendi pınarını bulmalı. Onu hiç şüphesiz bulacak o. (Bülekov, 2012a, s. 3).

Daha önce âşık olmuş, hayatta pek çok acı tatlı olay yaşamış yaşlı kadınlar ise aşkı “Uçan kuşla bir.” kabul etmiş, gelip geçici bir duygu olarak da değerlendirmişlerdir. Burada yaşam içinde yaşlı ve gençlerin aşka bakışlarındaki değişkenlik anlatılmıştır. Roman kişilerinden

Nefise ise birbirini sevmenin bile cesaretle ilişkili olduğunu söyler. Eserde aşk, cesaret duygusu ile de eşleştirilmiştir.

Aşk, roman kişilerinin kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasında önemli bir paya sahiptir. Taştimir, köye gelen bir yabancısıdır. Ama Mevsile'ye olan aşkıdaki sadakat, onun temiz kalpli, güler yüzlü, sözüne sadık biri olduğunu ortaya çıkarır. Baygildi, aşkına karşılık bulamayınca başkalarına zarar verecek kadar kıskanç bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Nurihanov kendini düşünen biridir. Nefise'nin hamile olduğunu öğrenince Nefise'yi başka biriyle evlendirmek isteyen Nurihanov'un bencilliği, bir kez daha ispatlanmış olur. Bibinur, Gendelip'le evlenmeden bir ilişki yaşadığı için eleştirilen bir kadındır. Ama Yavbasarov'a âşık olunca, onun aslında çocuk kadar saf bir kişi olduğu anlaşılır. Aşk farklı kişilikler etrafında anlatılarak "Gerçek aşk nedir?" sorusuna cevap aranmıştır.

3.2. Kıskançlık: Kıskançlık, olay örgüsü içinde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Romanda, Mevsile'nin yaşıtı olan kızlar kendilerini çok seven bir delikanlı olmadığı için Mevsile'yi, onun güzelliğini kıskanırlar. Bu romanda şu cümleyle anlatılır. "*Bizden yani fazla bir yeri de yok, nereden onu böyle bir yiğit seviyor ki?*" (Bülekov, 2012a, s. 156).

Romanda, yaşlı olarak anlatılan Haris ile Merziye, kıskançlık sebebiyle boşanmak isterler. Haris, gençliğinde başka bir kızı sever ama o kız başka biriyle evlenir. Haris'in karısı Merziye de Haris'in gençken sevdiği kızın adının geçtiği şarkıyı bile söylemesini kıskanır ve bu sebeple boşanmak ister. Merziye'nin Haris'i kıskanmasına sebep olan olay romanda şöyle anlatılır:

– *Ne demek ne, şu şarkıyı işte:*

Düşünme, işitme Eklime,

Sadece sen benim düşüncemde...

– *Ya, bu, yenge, halkın bildiği bir şarkı.*

– *Olsun, bitti mi yani başkası? "Sarman"ı, o "Hakmar"ı söyle. şarkı hep diline takılıyormuş. Kendi Aknögüşümüz hakkında da çok güzel bir ezgi var. Dahası bu gece işte şafak sökerken sığır sağmak için toparlanıyorum, koltuk altına başını tıkmış bir de sataşıp duruyor. Dinliyorum onu dinliyorum aman bu şeyin adını söylemez mi? Estağfurullah, tövbe tövbe..* (Bülekov, 2012a, s. 129).

Romanda, Baygildi ve Zöfer aşklarına karşılık bulamadıkları kızları kıskanırlar. Zöfer, Mevsile'yi Taştimir'den, Baygildi ise Bibinur'u önceleri Gendelip'ten, daha sonra Yavbasarov'dan kıskanır. Baygildi'nin kıskançlığı sevdiğine zarar verebilecek kadar güçlüdür. Gendelip'le olduğunu düşündüğü Bibinur'u yakmak ister. Bibinur'u yanmaktan kurtaran Yavbasarov kurtarır ancak Yavbasarov'a arabayla çapar ve onu yaralar. Nurihanov da kendine rakip olarak gördüğü Yavbasarov'un Bibinur'la yaşadığı aşktaki serbestliği

kıskanır. Yavbasarov-Bibinur aşkını, kendisinin Nefise'yle olan yasak aşkıyla kıyaslar. Nurihanov'un kıskançlığı ve çıkarıcılığı Yavbasarov'a kin beslemesine yol açar. Nurihanov ve Baygildi'nin kıskançlığı ise başkalarına zarar verir.

Bir üstünlük karşısında ya da sevilen birine başkası ilgi gösterdiğinde ortaya çıkan, bazen de acı çekmeye sebep olan bu duygu, romanın bütününe yayılan çatışmalar ve karşılaşmalarda işlenmiştir.

3.3. Çalışkanlık: Eserde yer alan temalardan biri de çalışkanlıktır. Sovyet ideolojisinin bir parçası olan çalışkanlık, sistem tarafından ödüllendirilir. "Kızıl Bayrak Hizmet Nişanı" ile ödüllendirilen Nurihanov'dan ve onunla aynı köyde yaşayan insanlardan takdirle bahsedilmektedir. Romanda bu konuda, RAPO Sovyeti Başkanı Aznağol Hibetoviç tarafından yapılan değerlendirme şöyledir:

Bu Yüzüşme'yi kayırıyorsun imiş. Belki günah vardır bende. Ama yoldaşlar çalışıyorsunuz işte. Hizmetiniz güzel. E, hizmet varsa, hürmeti de var. Öyle değil mi? Ya-ni... Evet, burada başkanınızı, Gilman Semirhanoviç'in kendisini de değerlendirelim. Onun göğsünü Kızıl Hizmet Bayrağı Nişanı niye bezemiş diye düşünüyorsunuz? İş yaptığından, yoldaşlar, geleceğe cesaretle bakarak yaşadığı için büyütüyor hükümet kendi oğullarını. Elbette, bu üst nişan komünist yoldaşlar, sizin de büyük gayretlerinizin bir ürünüdür. (Bülekov, 2012a, s. 149).

Ömür Tektir Romanında Tematik Yapı

Bülekov'un ikinci romanı olan Ömür Tektir 1992 yılında Ağizil dergisinde basılmıştır. Okurla buluşmasından bir yıl sonra da 1993 yılında Başkurdistan'ın en önemli ödülü olan Salavat Yulayev Devlet Ödülü'nü almış 1994 yılında da kitap olarak yayımlanmıştır. Bülekov'un bu romanı, 1996'da "Jizn Dayetsya Odnajdı" (Ömür Bir Defa Veriliyor) adıyla Rusça olarak Ufa'da G. Şafikova'nın çevirisiyle yayımlanmıştır. 2005 yılında da Belskiye Prostorı (Akidil Ovaları) dergisinde Rusça olarak tefrika edilmiştir. Tatar Türkçesine ve Türkiye Türkçesine de aktarılan bu roman otuz bir bölümden oluşmaktadır. Bölüm sayısını gösteren açıklamanın altında "yägñi (yani)" denerek o bölümde anlatılan konu hakkında ipucu olabilecek bir cümle yazılmıştır. Eserin başında romanda anlatılan konu ile ilgili yazarın "*Eserde olaylar uzun sürmüyor ancak, bu arada söylenebilenler de baştan aşkın.*" açıklaması yer alırken romanın sonunda, eserin Peredilkino, Akmanay, Peredilkino'da 1990'da yazıldığı notu bulunmaktadır.

Eser ad olan "Ömür Tektir." felsefi düşüncesinin yazarın pek çok eserinde işlendiğini belirten Fenil Küzbekov (2007, s. 207) yazarın diğer eserlerinden örnekler vererek romanda ömür tektir ifadesinin bir leitmotiv olduğunu ve kahramanlar arasındaki çatışmanın, hayatın kendisini, yaşamın anlamını farklı şekillerde anlatmak için işlendiğini belirtir. Gölfire Gereyeva (2007, s. 192-194) da romanda halkın, ülkenin, toprağın ve suyun kaderi, milletin

geleceği hakkındaki düşüncelerin; cesur bir mücadele ruhunun bulunduğunu belirtmektedir. Romanda Bülekov'un Tużzırılğan Tamuq adlı eserinde olduğu gibi macera ve gizemin yer aldığını ve "Ömür Tektir"deki İlğuca ile Gülşan'ı, Tużzırılğan Tamuq'taki Enver ile Leysen'i esere kattıkları romantik bir ruhtan dolayı eşleştirmektedir. Yaşadıkları kötü kaderlerle de "Qıñğırav Säskä" povestindeki Reyse'yi, "Ömür Tektir"deki Kemeriye ve "Tużzırılğan Tamuq"taki Naza ile eşleştirir. Gereyeva, eserde siyasi, ekonomik, içtimai problemlerden daha ziyade medeniyete, dile, tabiata bağlı sorunların çok cesur bir şekilde anlatıldığını vurgular.

Ömür Tektir romanını, Dinis Bülekov'un eserlerinin yeni bir basamağı olarak değerlendiren Ehyer Hekim (1994, s. 620), romanda yer alan olayların asıl konu dışında geliştiği kanısının oluşmasına rağmen konuların ustalikle tek bir merkezde toplandığını ve "Ömür Tektir." düşüncesiyle romandaki asıl çatışmanın anlatıldığını belirtir. Hekim, eserin olay örgüsü içinde anlatılan bazı bölümleri "Hacimli eserin ucu ucuna denk gelmemiş yerleri de var." diyerek eleştirmektedir. Bu eleştirisini roman kişilerinden Kaznabayev'in milletvekilliğine seçilmemesine dayandırmaktadır. Çünkü Bülekov'un gerçek yaşamında katıldığı milletvekilliği seçimlerinde, olayların böyle sonuçlanmamıştır.

Yazdığı dönem ve yazarın hayatı düşünüldüğünde otobiyografik bir roman olarak değerlendirebileceğimiz Ömür Tektir'in başında yer alan "*Eserde olaylar uzun sürmüyor ancak, bu arada söylenebilenler de baştan aşkın.*" ifadesine dikkat çeken Bikbayev (2007, s. 10-11), bu sözlerin Bülekov'un nesrinin asıl özelliğini gösterdiğini söyler. Ayrıca Bikbayev, Başkurt edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Remi Garipov'un "Ni mäğänä dürüş hüz äytiwzän (Ne anlamı var doğru söz söylemenin), / Dürüş hüzin äğär huñlaha? (Doğru söz eğer gecikirse?)" dizelerini örnek göstererek romanı, ömrün ve namusun tek olduğunu herkese hatırlatan ilahî bir eser ve parola olarak nitelendirir.

Ömür Tektir romanında, 1990'larda Başkurdistan'ın yaşadığı değişimleri ortaya çıkaran durumların insanların psikolojisine, iç dünyalarına etkileri anlatılmaktadır. Eserde, çevre sorunlarının ve nükleer faaliyetlerin bir millete vereceği zararlardan, kültürel yozlaşmaya kadar pek çok önemli konu ele alınmıştır. Kendini insanların hayatını kurtarmaya adanmış Arınbasarov ile menfaati uğruna, kötü düşüncelerini harekete geçirmek için halkın kendine olan güveninden faydalanmak isteyen Kaznabayev etrafında gelişen olayların anlatıldığı romanda siyasi ve sosyal hayattaki çarpıklıklar, eleştirel bir dille ifade edilmektedir.

Bülekov, bu romanı yazmadan önce kendisi de seçime katılmıştır. Romanda seçim sürecinde yaşananların hepsinin gerçek hayatta da olduğu belirtilmektedir (Gereyeva, 2007, s.192).

Bulat Rafikov, Dinis Bülekov'un katıldığı seçimden sonra yazılan bu roman için "Seçim vakaları soğumadan okuyuculara ulaştı (1994, s. 7)" değerlendirmesini yapmaktadır. Otobiyografik roman olarak değerlendirebileceğimiz bu romanda, Bülekov'un seçim sürecinde yaşadıkları temelinde, siyasi değişim, çevre sorunu, kültürel yozlaşma, aşk gibi tema, konu ve sorunlar ele alınmıştır. Romanın yapısından hareketle tespit ettiğimiz bu tema, konu ve sorunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Toplumsal Temalar

1.1. Memleket Sevgisi: Romanda dile getirilen tüm sorunlar memleketini seven aydın tavrının göstergesidir. Romanda Başkurdistan'ın tüm güzellikleriyle gözler önüne serilmeye çalışılması da bu sevginin sonucudur. Olay örgüsü içinde memleket sevgisinin en açık ifadesi, ünlü bir halk sanatçısı olarak anlatılan Ziyada Dimskaya'nın ölümünden sonra söylenenlerde saklıdır. Sevilen, takdirle anılan biri olarak tanıtılan bir halk sanatçısına bakış, romanda ele alınan memleket sevgisini açıkça ifade etmektedir. "*Türkiye'ye ya da İran'a gitme fikri doğuyor. Ama bitmez tükenmez yeteneğini mahvetmekten ve kendi halkını mahrum etmekten korkuyor; en büyük aşağılanmalara düşürülse de ülkede kalıyor.*" (Bülekov, 2012b, s. 146).

Eserde Arınbasarov'un konuşmalarıyla da memleket sevgisi dile getirilmektedir. Nükleer denemelerin vereceği zararlardan bahsedilirken kullanılan şu ifadeler de ülkesini koruyan, bir seven aydın tavrını göstermektedir. "*Öyleyse, – Arınbasarov göz ucuyla Beziğolov'a baktı, niye nükleer patlamaları kendinize götürmüyorsunuz? Başkurdistan'ı tamamen helak etmeyi mi düşünüyorsunuz?*" (Bülekov, 2012b, s. 213-214).

1.2. Kültürel Yozlaşma: Romanda değerlendirilen konulardan biri de kültürel yozlaşmadır. Kültürel yozlaşmanın bir sonucu olarak da halkın düşüncesizleştiği, toplumsal olaylara duyarsız kaldığı belirtilmektedir. Romanda milletvekilliği seçimine katılan Tanağol Kanbulatov'un miting konuşmasında ülkedeki kültürel yozlaşma şöyle anlatılmaktadır:

Ama halkı, dili, kültürü koruyacak biri yok. Bizde yirmi yıl boyunca yönetimin başında sanayi yöneticileri oturdu. Onlar ülkemizin kültürünü yarıklı bir tekne hâline getirdiler. Yani bir paradoks..... Bu güne kadar bir toplantıda, genel kurulda, konferansta ülkenin kültürünün ileri götürülmesiyle ilgili konuşma oldu mu? Yok! ... Ama kendi aydınlarını, kültürünü hesaba katmayan halk oturduğu dalı kesiyor. İşte bizde de böyle oldu ya!.. (Bülekov, 2012b, s. 171).

Kültürel yozlaşma da iktidarın duyarsızlığının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Sovyet yönetiminin eleştirilmesi için romanda kültürel yozlaşmadan söz edilmektedir.

1.3. Çevre Sorunu: Ömür Tektir romanında da 1980’li yıllardan sonra Türk dünyası edebiyatında ele alınmaya başlanan çevre sorunu işlenmiştir. Romanda, komünizmin baskıcı dönemi de vurgulanarak çevre sorununa duyarsızlık bir soruyla anlatılmaya çalışılmıştır.

E, ekoloji, akarsular, hava, toprak? Akıl almıyor ki. Hayat böyle devam ederse, ülkedeki halkın on, on beş yıl sonra tamamı ölmese bile yarısı sakat kalacak...Ama otoriter, yani totaliter egemenlik zamanında kime söz söylemesi için fırsat verdiler ki? Bir iki kez cesaret göstererek işaret etmişti, yedek üye olacak olan da oradaymış, o zamanki parti ülke komitesinin birinci sekreteri başkanlığında, dereceden mahrum edildi; ikinci gün de Devlet Güvenliği Komitesine çağırıldılar. (Bülekov, 2012b, s. 133).

Sistem içinde pek çok konu gibi, çevre sorunlarını dile getirmenin yasaklandığı ya da baskı kurularak engellendiği yukarıdaki ifadelerde açıkça ifade edilmektedir. Romanda çevre sorunu, toplumsal bilincin oluşması ve yönetimin konuya duyarsızlığını dile getirmek için kurgulanmıştır. Burada bahsedilen hem Başkurt hem de Rus yöneticilerdir. Roman kişilerinden biri olan Doktor Arınbasarov’un sözleriyle romanda çevre sorunundan şöyle bahsedilmektedir:

Moskova’dan gelip akıtmadılar ki onları Ağizil’e. Bizim aramızdan birileri, bugün kendi işini kolaylaştırmak için, böyle bir cinayete sebep oluyor. Merkez bakanlıklar, arıtma tesisleri kurmaya, üretimi her yıl yenilemeye para ayırmıyor, ayırsa da, bağış paraları... Çünkü onlar bizden, özellikle, hammadde alıyor, fiyatları ne kadar ucuzsa onlar için o kadar iyi. Bizden gaz, zehirli su onlara ulaşmıyor. Ama onlara gidip “Tamam, tamam böyle yaparız.” deyip dönen dalkavuk yöneticilerimiz yüzünden oluyor bu Merkezdeki toplantılarda prestijli yerlere oturmayı, göğsüne madalya takarak dönmeyi seviyor onlar... (Bülekov, 2012b, s. 237-238).

Romanda bir bakan olan Heyirnas Heyirnasoviç’in çevre sorunlarına karşı oluşan bilinçlenmeden rahatsız olduğu için, bu sorunları halka duyuran kişi olan Arınbasarov’u makamına çağırması da, yönetimin tavrını açıkça göstermek için kurgulanmıştır.

2. Politik Temalar

2.1. Siyasi Değişim: Başkurdistan’da komünizmden demokrasiye geçiş sürecinde yaşanan sıkıntıların anlatıldığı romanda, demokrasinin ne demek olduğu roman kişilerinin sözleri vasıtasıyla anlatılmaktadır. Demokrasi kavramının her şeyde serbestlik demek olmadığı roman kişilerinden Arınbasarov tarafından şöyle ifade edilmektedir:

Yoksa demokrasiyi kendilerince anlayan, kendi faydasına kullanmaya çalışan serseriler, bunun için mi baş kaldırıyor? Ama demokrasi; kanunsuzluk, aklına ne gelirse onu yapmak demek değil ki, böyle olursa anarşiye bir adım kalıyor. Tam tersi, ülkede düzen, disiplin olması gerekir. (Bülekov, 2012b, s. 209).

Anlatıcı, romanda her vesile ile demokrasinin halk tarafından nasıl algılandığını ortaya koyar. Milletvekilliği seçiminde konuşmak isteyen biri, kendisini durdurmak isteyen başkana söylediği sözlerle, değişen siyasi sistemdeki fikirleri açıklama özgürlüğünü dile getirerek eski rejimi de şöyle eleştirir: “Artık iktidar bizde, halkta! Bizi,

seçmenleri aldatmak yaramaz. Sovyet egemenliği yıllarında da bizi böyle çok kandırdılar. Artık gözümüz açılıyor.” (Bülekov, 2012b, s. 175).

Eserin genelinde, halkta, demokrasinin bir sonucu olarak hırsızlık, adam öldürme gibi suçların arttığı kanısı hâkimdir. Bu yüzden de eski Sovyet sistemine zaman zaman özlem duyulmaktadır. Romanda, İlğuca'nın yaralıyken yattığı hastanedeki bir doktorun ağzından eskiye özlem ve yeni düzenin yanlış yorumlanmasından kaynaklanan aksaklıklar ve düzensizlik şöyle ifade edilmektedir.

...o bizim alay ettiğimiz durgunluk devri zamanında çok çok azdı cinayet, olduğunda da çözüp sonlandırıyordunuz. Artık pek çoğu serbestçe dolaşiyor serserilerin, avarelerin. Çoğu genç, hiçbir yerde çalışmıyor, ana babalarının omuzlarından geçinip, keyif çatıyorlar! Yaralananlar Şimdi iki kat daha fazla geliyor bize. (Bülekov, 2012b, s. 36).

1990'lı yıllarda yaşanan değişim sürecinde artan suç oranları, batıya bakış ve demokrasi anlayışı, roman kişilerinden Arınbasarov'un cümleleriyle anlatılmaktadır. Burada doğu ve batı kültür arasındaki farklılık da vurgulanmıştır. Tüm bunlar romanda şöyle dile getirilmektedir:

Profesör'ün aklı almıyordu bir şeyi: Yetmiş yıl Sovyet egemenliğinde yaşa, kendine idealler kur, birden tam yüz seksen derece geriye dön. Elbette, dünyayı değiştirmek gerek, şüphesiz. Ama yenilemek için, oluşmuş olanı tamamen dağıtıp atmamak, doğru mu, değil mi, bunu hesaba katmamak, analiz etmemek mümkün mü? Ne desen de o da bizim tarihimiz...Demokrasi anarşi demek değildir ya?...İşte batıyı, gerekse de gerekse de övmeye hazırız: Orada insan, bir şahıs, her şeyde özgürmüş. Ama kanunu biraz boz da bak hele, hatta bozma bile, biraz kenara it! Af dilemekle kurtulamazsın. E, burada canı yerde yatıyor, eli arkada bağlı, o hâlâ bizim halkımızın insancılığına, hassasiyetine güveniyor. (Bülekov, 2012b, s. 89).

Halkın egemenliğine dayalı yönetim biçimi olan demokrasiyi kendi çıkarları için kullanmak isteyenler de eski yönetim biçimini eleştirmektedir. Kaznabayev'in seçim kampanyasına katılan Tulıbay'ın şu sözleri bunu açıkça göstermektedir. *“Totaliter iktidarın geri dönmemesi için tamamen yeni fikirleri olan milletvekilleri seçiyoruz.”* (Bülekov, 2012b, s. 121).

Eserde Kaznabayev'in karşılaştığı bir olayla, “demokrasi” zamanı olarak nitelendirilen dönemde yani, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonraki dönemde de eski düzenin devam ettiği belirtilmektedir. Eskiye duyulan özlem “daha önce, o iyi zamanlarda” sözleriyle ifade edilmeye çalışılsa da eski düzendeki adam kayırma, haksızlık eleştirel bir dille romanda şöyle anlatılmaktadır:

Daha önce, mesela, o iyi zamanlarda, bütün iktidarı ülke komitesi kendisi paylaşıyordu. Kaç kez ümitle bekledi Kaznabayev, olmadı. Hep onu atladılar. Bakanların göğsüne taktılar, o kudretli küçük bayrağı, ülke komitesinin bölüm müdürlerine, birinci sekreterlerin hepsine paylaştırdılar... Aralarında göstermelik olsa da – belki bir hesap için gerekmiştir – öncü olarak kabul edilen işçilere verdiler. (Bülekov, 2012b, s. 27-28).

Yeni düzenle beraber gelen kapitalistleşme, kapital düzene bağlanan hayat pahalılığı da romanda dile getirilen konular arasındadır.

Romana göre sistemin değişmesiyle, halk da değişir. Bu, “Artık halk sert, doğrusunu söyleyiveriyor.” (Bülekov, 2012b, s. 294) cümlesiyle belirtilmektedir. Ayrıca mevcut sistem, oluşan siyasi yapının ve iktidar mücadelesinin temel sebeplerinden biridir. Romanın ilk sayfalarında yer alan seçim açıklamaları, olay örgüsü içinde baş gösteren siyasi çekişmenin, Kaznabayev’in Arınbasarov’a duyduğu öfkenin asıl sebebidir.

Romanda, yenileşme sürecinin siyasete yansımaları yanında sosyal hayata, kadın erkek ilişkilerine etkisi de ele alınmaktadır. Geçmişte utangaç olan kadınların yerini artık her şeyi özgürce yaşayan, sevgiden ziyade para ve şöhret sahibi olanı tercih eden kadınların aldığı anlatılmaktadır. Romanda yer alan İlguca-Gülşan aşkı ile Kaznabayev-Meryem, Tulıbay-Kemeriye arasındaki kadın erkek ilişkisindeki ayırım da burada anlatılanlarla doğrudan ilişkilendirilebilir. Yaşanan toplumsal değişim, Kaznabayev’in mukayesesıyla romanda ifade edilmektedir.

Romanın geneline yayılmış olan siyasi değişim ve bu değişimin insanlara etkisi yapı içindeki temel çatışmayı da oluşturmaktadır.

2.2. Sovyet İdeolojisi: Ülkede bir siyasi değişimin yaşandığı ifade edilse de komünist sisteme geçmişten gelen bir bağlılık söz konusudur. Ancak, komünist sistem içinde de bir yenilenmenin gerektiği ifade edilmektedir. Eski sisteme bağlılığı, demokrasinin algılanmasındaki yanlışlıkların neden olduğunu söyleyebiliriz. Alışkanlığın getirdiği bir bağlılık söz konusu olsa da komünist dönemin baskıcı yapısı eserde eleştirel bir dille vurgulanmaktadır.

Ülkede çok partili bir sistem var. Gerektiğinde onlardan birisine girersin. Belki komünist partisi olur tekrar. Elbette, o yenilirse, değişirse, kalıplaşan, eskiyen, çürüyen tüm özelliklerinden arınırsa; ilk ortaya çıkış zamanındaki düşüncelere geri dönerse... İşte ben, artık ömür geçip gidiyor, partiye girmedim. Önceleri layık değilim diye düşündüm. Daha sonra da içimden, bana gerekli olmadığını hissettim. ... Ayrıca, istihbarata da az çağırmadılar. (Bülekov, 2012b, s.164).

Romanda Arınbasarov’un Moskova’dan parti emriyle gelen büyük uzman, misafir olarak nitelendirdiği, Kimya Sanayisinin Başkanı olan Homenko’nun Sovyet dönemi ile ilgili değerlendirmeleri oldukça çarpıcıdır. Bir Rus olan Homenko’nun sözleriyle romanda, ideolojinin baskıcı tutumu açık bir şekilde şöyle dile getirilmektedir:

Asrın başında, burjuvazi devrimi zamanında da, sosyalist devrimde de öldürülmüşüz. Çar hazretlerinin elinin altındayken de ezmişler, iktidara Lenin gelince de çoğunlukla bizim ağabeylerimizi, kardeşlerimizi yok etmişler. Kızıl terörü hatırlıyorsunuzdur... İlk önce, akli fikri olan, biraz ileri görüşlü, zeki görünen adamı – atlar arasında bir karga gibi ayrılıp ilk o göze çarpmış elbette– yok etmişler. Kolektifleşme yıllarında çalışkan ve başarılı insanları zengin ağa diyerek atmışlar, daha sonra da pek çoğumuzu halk düşmanı yaptılar. Diktatör Stalin, ülkenin en iyi, en akıllı, düşünceli, yetenekli insanlarını despotlukla dümdüz ederek yıkıp geçti. Bu durum bugüne dek devam etti. Biraz keskin bir fikir söylense bitti, onu ilk önce

partiden çıkarıyor, ne yapacağımıza da sonra karar veriyoruz. Tabii kimin karar vereceği önemli. (Bülekov, 2012b, s. 233-234).

Bir Rus'un ağzından dile getirilen bu eleştirilerin aksine, bilgiden uzak halk, içkinin ucuz ya da pahalı olması ile siyasi dönemi iyi/kötü olarak nitelendirmektedir. Romanda, toplumda alkolizmi destekleyecek uygulamaların yapılması da eleştirilir. Aşağıdaki diyalogda Sovyet dönemi ironik bir şekilde değerlendirilmektedir:

- *Milletvekili oldu mu insan, keçi oldu mu mal!*
- *Dünya onlardan oluşsaydı, hâlâ komünizmde yaşardık.*
- *Niye fark etmedin mi ya? Komünizmde yaşadık. Yoksa unuttun mu?*
- Hruşev baban, yetmişli yıllarda mısır ekmeğini tattırıp aydınlık bir yola çıkardı ya.*
- *Doğru, Sovyet insanının bugünkü nesli komünizmde yaşayacak dedi. Hi-hi!*
- *Ha-ha!... Herhâlde iyi bir şekilde yaşadık, millet. Brejnev zamanında en azından bolluk vardı.*
- *İçki de vardı.*
- *Yok, Hruşev ucuz içki içirdi. Mağaza rafları eğiliyordu. Onu Brejnev pahalılaştırdı.*
- *Bırak ya, işte Andropov yaşayamadı. İşe ağabeyler, kardeşler, rakının fiyatını indirmekle başladı.* (Bülekov, 2012b, s.120).

Sovyet ideolojisi içinde basın, doğruları dile getirmeden, bilgilendirmeden, toplumun sorunlarını açıklamadan uzak olduğu için romanda “*Tek bir büyük gazete bile Başkurdistan'da yaşayanların durumu nasıl acaba diye bir haber yapamadı.*” (Bülekov, 2012b, s. 235) cümlesiyle eleştirilmektedir:

Romanda, zaman zaman Sovyet ideolojisini tamamen reddetme söz konusu değilse de bu dönemde yaşanan tüm olumsuzluklar eleştirel bir dille ele alınmaktadır.

3. Bireysel Temalar

3.1. Yaşam ve Ölüm: Ömür Tektir romanında ele alınan temalardan biri de yaşamın ve ölümün anlamıdır. İnsanların yaşam ve ölüm anlayışları, romandaki temel çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Yaşamın amacı, Yabancı romanında Mustay Kerim'in “Ben yaşamak için ölüyorum.” (Bülekov, 2012a, s.109) dizesiyle de dile getirilmektedir. Bu romanda ölüm bir son olarak anlatılmamıştır. Tam tersine “ikinci bir hayat” olarak nitelendirilmiştir. Yaşam ve ölümün ne ifade ettiği, roman kişileri içinde hep olumlu özelliklerle anlatılan Arınbasarov'un sözleriyle dile getirilmiştir.

Bir düşünürsen hayat çok ilginç...İnsanlar sakın ve güzel bir şekilde yaşamak yerine, tam tersi, ıvır zıvırla kendini bitiriyor; sadece bu da değil, dünyaya sığmayacak gibi dolaşiyor ve başka bir şeye ulaşmadan da herkes gibi dünyadan göçüyor. Ömrün sonu, bütün insanları denkleştiriyor, tabutta sokakları süpüren de, bir bakan da, hatta ondan daha üst makamlardaki adamlar eşitleniyor. ...Bu dünyaya gelmişsin, iyilik yap, başkalarına özen göster! Çünkü senin ikinci hayatın, senden sonraki hayat ileride... (Bülekov, 2012b, s. 230-231).

Türk dünyasında ortak bir düşünce ile yaşam ve ölüm kavramı ele alınmaktadır. Azerbaycan Türkçesiyle ses bulan şu dizeleri de romanda ele alınan yaşam ve ölüm temasını çok açık bir şekilde dile getireceği için buraya kaydetmeyi uygun görüyoruz:

*Ömür bizä verilmir / Ancag yaşamağ üçün
Ömür bizä verilir, / Dünyanın da dârdini,
Gâmini çiyimizdâ/ Çekmek, daşımağ üçün.
Ömür – gâlbın, zâkanın / Min eşgi, min âmâli
Ömür – ömürden sonra / Yaşamağın tāmâli! (Vahabzade, 1994, s. 11).*

Romanda, insan ömrü, ırmaklara benzetilmiştir. Roman kişilerinden Kemeriyе'nin ölümünden sonra Arınbasarov'un düşünceleriyle insanın hayatını nasıl sürdürmesi gerektiği de şu cümlelerle ifade edilmeye çalışılmıştır:

Ömür bir kere yaşamak için veriliyor, ancak bunu da insanoğullarından bazıları koruyamıyor, sonuna ulaştıramıyor. Üzücü, çok üzücü. İnsan bu dünyaya yumruklarını sıkarak, etrafi sarsarak doğuyor, sanki o bununla işte ben geldim, bakın, bütün dünyanızı fethetmeyi düşünüyorum demek istiyor. Ama vedalaşırken... İşte güzel kız Kemeriyе'nin avuçları açık, yumrukları sıkılmamış. Bağışlayınız, affediniz, ben bir şeyinizi bile kendimle götürmüyorum, hepsi de size kalıyor, işte inanmıyorsanız bakın der gibiydi bu... Pınarların, çeşmelerin ne kadar olduğuna bakmadan, çıktığı ya da başladığı yerde yoluna taş dökülse veya yığılsa, onu boşsa, vaktinde kendini yaramazsa, temizleyen de olmazsa, aşınma, ufalma hatta tamamen kuruyarak akışını durma ihtimali bile var. Bunun gibi yani, Allah'ın bir kulu da... (Bülekov, 2012b, s. 302).

Sonuç olarak eserde, yaşam, daha sonra insanlara verilecek bir hayatın yani ölümden sonra iyi ve güzel işlerle anılmanın temeli olarak değerlendirilmekte, ölümün bir son olmadığı, yeni bir başlangıç olduğu ifade edilmektedir.

3.2. Aşk: Aşk teması, romanda Gülşan-İlğuca, Feyrüzе-Arınbasarov, Kemeriyе-Tulıbay aşkları merkezinde ele alınmıştır. Gülşan-İlğuca aşkı, Feyrüzе-Arınbasarov aşkı gerçek ve saf aşkı temsil ederken, Kemeriyе- Tulıbay arasındaki ilişki Tulıbay tarafından aşk gibi algılanmış olsa da ahlaki değerlerin sorgulanması için kurgulanmıştır. İlk kez bir kadın tarafından ilgi gören, horlanmayan Tulıbay'ın Kemeriyе'ye karşı olan hislerini aşk olarak yorumlayan Vesim şu değerlendirmeleri yapar:

E, aşk, çoktandır yok. Aklından çıkar at! Bu meselede ne kadar soğukkanlı olursan senin için o kadar iyi, rahat. Çünkü artık, yirminci yüzyıl sonlarında, her şey satılıyor, satın alınıyor, his de, duygu da, davar da, mal da, hatta paranın kendisi bile paraya satılıyor. (Bülekov, 2012b, s. 256).

Aşkın, yirminci yüzyılda artık kalmadığı fikri Vesim'in yukarıdaki sözleriyle romanda ifade edilmiş olsa da, bu eserde aşk temasıyla anlatılmak istenen saf bir sevgiyle bağlanan kişilerin mutlulukla, tüm güçlükleri yenerek hayatlarına devam edebilecekleridir. Ayrıca gerçek bir aşkla birbirine bağlanan kişilerin yıllar sonra da bu duyguyu kaybetmeyecekleri Feyrüzе-Arınbasarov aşkıyla anlatılmıştır.

3.3. Kıskançlık: Eserde, kıskançlık iki farklı şekilde görülmektedir. Bunlardan ilki kadın ve erkek arasında sevgi bağıyla ortaya çıkan kıskançlıktır. Diğerinde ise mesleki ve insani vasıflarından dolayı hemcinslerden birinin diğerini kıskanması vardır. Burada yetersizlik duygusundan dolayı oluşan bir kıskançlık söz konusudur. Romanda Kaznabayev'in Arınbasarov'u başarılı olmasından dolayı kıskanması, Feyrüse'nin Arınbasarov'u sevdiği için kıskanmasıyla anlatılmaya çalışılan kıskançlık; Arınbasarov Moskova'ya eğitim için gittiği dönemlerde ondan haber alamayan Feyrüse'nin hissettiği bir duygu olarak romanda anlatılır

Yaz tatili idi. Arıslan'ı Moskova'dan dönmüyor da dönmüyor. Feyrüse köyde, annesinin babasının yanında. Ama onun içi rahat değil. Yani, niçin çoktandır bir mektup gelmiyor Arıslan'ından... Bir de içine bir şüphe düşüyor. Kulağından, aynı sınıfta olduğu bir arkadaşının sözü gitmiyor: "Bak ona, dikkatli ol, Moskova'da Rus kızları kötü diyorlar, senin Arıslan'ın gibi esmer delikanlılara asılırlar, diyor..." Şakayla söylese de arkadaşı, Feyrüse'ye yetti. Düğme kadar olan şüphesi büyüdükçe büyüdü, gittikçe bir deveye döndü... (Bülekov, 2012b, s. 47).

Feyrüse-Arınbasarov ilişkisinde kıskançlık çok masumane ortaya çıkmış, birbirlerine olan aşklarının anlatılması için kurgulanmıştır. Bu aşkta kıskançlıkla beraber şüphe duygusu ortaya çıkmıştır. Romanda Tulıbay-Kemeriye ilişkisinde de kıskançlık ele alınmıştır ancak bu ilişkide kıskançlıkla beraber oluşan duygu öfkedir. Kıskançlığın başka birine zarar verecek kadar güçlü bir duygu olması da "*Kocasını kıskanıp birine asit döküyor.*" (Bülekov, 2012b, s. 92) cümlesiyle ifade edilmiştir. Ayrıca, bu duyguyu hisseden birinin karşı tarafa verdiği zararlar, Kaznabayev'in davranışlarıyla da ortaya konmuştur.

Sonuç

20. yüzyıl Başkurt edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan ve edebiyatla gençlik yıllarında ilgilenmeye başlayan Dinis Bülekov (1944-1995) pek çok hikâye, povest ve roman kaleme almıştır. Bülekov'un ilk dönem eserlerinde, güçlü bir ruha sahip, iyi kalpli ve dramatik bir kadere sahip olan ilgi çekici karakterler yer alır. Önce "Ağizil" dergisinde tefrika edilip daha sonra kitap olarak yayımlanan Yabancı ve Ömür Tektir adlı romanları Bülekov'un yeni bir anlayışa sahip edebî ürünleri olarak nitelendirilir. Başkurt Türkçesiyle birçok hikâye, povest ve roman yazmış olan Bülekov'un eserleri Rusçaya da çevrilir. Tatar Türkçesine aktarılarak yayımlanan povest ve hikâyeleri de bulunan yazar Başkurdistan'da önemli idari görevler de yapmıştır.

Bülekov'un ilk romanı olan Yabancı, "yabancı olma" meselesi merkezinde, halkta yerleşik önyargıların zamanla değişebileceğini ispatlayan ilk eserlerden birisi olarak nitelendirilir. Adı geçen roman, döneminde ve sonrasında neşredilen yazılarda; "*Yabancı romanı yazılana dek Sovyet insanının ahlaki kurallarını benimseyerek, "İnsan insana dost ve kardeştir."* kaidesini tekrarlamaya alışan" bir topluma bunun böyle olmadığını anlatan bir eser olarak başarılı

bulunur. Kitap, toplumun her bölümüne giren açıklık, demokratikleşme prensiplerinin ücra bir ilçe olan Tavlıkay'a, Nurihanov kolhozuna ve orada yaşayan insanların psikolojisine tesirinin ele alındığı bir eserdir. "Bu toprağın sahipleri kim?" sorusuna cevap arayan Yabancı romanı, yerleşik düzenin, toplumdaki yenileşme ve gelişmeye karşı olması üzerine kurulmuştur.

Ömür Tektir romanında ise 1990'lı yıllarda Başkurdistan'ın yaşadığı değişimin insan psikolojisine etkileri anlatılır; siyasi ve sosyal hayattaki çarpıklıklar eleştirel bir dille ifade edilir.

Roman kurgusu açısından birbiriyle benzerlikler gösteren, ancak anlatımda ve dildeki hususiyetlerle birbirinden ayrılan her iki roman da yapı olarak bazı temel çatışmalar üzerine kurulur. Söz konusu iki romanın mevcut düzeni koruma, menfaat düşkünlüğü ile yenileşme ve gelişme gayretinin, idealizmin çatışması üzerine kurulduğu söylenebilir. Başkurdistan'ın 1980-1990 yılları arasında yaşadığı değişimleri ve sorunları her iki romanında da değerlendiren Bülekov, bu yönüyle kendi yaşadığı toplumun sorunlarına duyarlı bir yazar olarak görülür. Bülekov'un bu duyarlılığı romanlarda ele aldığı tema, konu ve sorunlara da yansır. Romanlarında memleket sevgisi, toprağa bağlılık, çevre sorunlarını kendi bakış açısıyla işleyen yazar, bunların yanı sıra Sovyet ideolojisine ve sonrasındaki siyasal ve sosyal yapıya yönelik eleştirilerini de eserlerinde incelikle işler. Bütün bunların yanında aşk ve kıskançlık gibi insani duygular da her iki romandaki kişiler üzerinden okura sunulur.

Bülekov, 1980'lerden sonra yazdığı bu romanlarla Başkurt Türkçesi yazı dilinin ve edebiyatının gelişmesine hizmet etmiş; romanlarında ele aldığı tema ve sorunlarla da devrinin olaylarına ışık tutmuş başarılı bir yazar olarak değerlendirilebilir.

Kısaltmalar

BTH : Başqurt Tiliñiñ Hüzliğı I-II.

TS : Türkçe Sözlük

vb. : Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi

vd. : Ve devamı, ve diğerleri

Kaynakça

Agışev, İ. M. vd. (1993). *Başqurt Tiliñiñ Hüzliğı I-II*. Moskova: Rusya İlimler Akademisi Ufa Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsü.

Akalın, Ş. H. vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Bayimov, R. (2007). “İlhamlı Gümür”, *Dinis Bülâkov Xakında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Bayimov, R., vd. (2003). *Yğirmänsi Bıwat Başqürt Äzäbiyätü*. Üfü: Räsäy Federatsiyahının Mäğarif Ministrlığı, Başqürt Däwlät Universiteti.
- Bikbayev, R. (2007). “Yaqtı Dünyalarzan Kitmäyäsäk...”, *Dinis Bülâkov Xakında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Belâgat*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Biyiş, E. (1993). *Başqürt Xalqınñ Tarixı Häm Azatlıq Küräşü*. Üfü.
- Boynukara, H. (1997). *Romanda Bakış Açısı ve Anlatılış*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Bülekov, D. (1994). *Gümür Bır Ginä*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Bülekov, D. a (2012). *Yabancı* (Çev. Nigâr Kalkan). Ankara: Bengü Yayınları.
- Bülekov, D. b (2012). *Ömür Tektir* (Çev. Nigâr Kalkan). Ankara: Bengü Yayınları.
- Çetin, N. (2013). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 2, Hikâye-Roman-Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Deliömeroğlu, Y. (1991) “Türk Dünyası ve Çevre”, *Türk Yurdu*, Temmuz.
- Deliömeroğlu, Y. (1993). “Aral Krizi”, *Türk Yurdu*, Temmuz.
- Deliömeroğlu, Y.; Kavuncu, O. (1991). “Türk Dünyasında Çevre”, *Türk Yurdu*, Ekim.
- Doğan, G. (2002). *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Gencan, T.N. (1974). *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gereyeva, G. (2007). “Dinis Bülâkov İjadı”, *Dinis Bülâkov Xakında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Hekim, E. (1994). “Yäşaw Yämın Raşlavısı Äsär”, *Gümür Bır Ginä*, Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Höseynov, G. vd. (1996). *Başqürt Äzäbiyätü Tarixı*, C. 6. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Kamal, R. (2007). “Üzümä Bır Dünya Astım”, *Dinis Bülâkov Xakında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.

- Karakaş, Ş. (1996). “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 2, Güz.
- Karakaş, Ş. (2008). “Sovyet Edebiyatı Hakkında Tespitler”, *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kinyebulatov, İ. (1994). *Dinis Büläkov 50 Yäş*. Üfü: Başqürtüstan RespublikahıYazıwsılar Soyuzu.
- Küzbekov, F. (2007). “Ğümirkäyär BİR GİNÄ ...”, *Dinis Büläkov Xakında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Küzbekov, F.T. (1997). *Başqürtüstan Qısqasa Entsiklopediya*, Üfü.
- Nabiullina, G. M., Alibayev, Z. A. (2013). *Sovremennaya Başkirskaya Literatura*. Ufa: BDPU Neşriyatı.
- Nurğelin, Z. (2007). “Awılımdıñ Aq Üyzärı”, *Dinis Büläkov Xakında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Rafikov, B. (1994). “Awılımdıñ Aq Üyzärı”, *Ğümır BİR GİNÄ*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Sâlih, M. (Hazırlayan: Şuayb Karakaş) (1997). *Türkistan Şuuru*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Taştimirov, M. (2007). “Yaqtaşım, Awıldaşım Miniñ...”, *Dinis Büläkov Xaqında İstäliktär*. Üfü: Kitap Neşriyatı.
- Tekin, M. (2002). *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları I*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Vahabzade, B. (1994). *Vätändaş*. Bakı.
- Xannanov, R. (1998). “Arslan Yığiti”, *Oktyabr Yulı Găziti*. Mäläwiz, 21 Mayıs 1998.
- Yalçın, C. (1989). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Yalçın Emel Yayınları.

Extended Abstract

After the collapse of the Soviet Union, studies on Turkish dialects and literature in Turkey have increased. Turkish world literature texts have continued to be published and analyzed. This study was carried out to determine the thematic structure of two novels translated into Turkish “*Kilmışäk (Foreigner)*” and “*ĞümİR BİR ĞİNÄ (Life is One)*” written by Dinis Müzerisoğlu Bulekov who is one of the most important representatives of Bashkir literature.

The theme in belles-lettres (literary works) cannot be considered as independent from the period in which it was written. It has a direct or indirect connection with the social life of the period. First of all, we want to include explanations about the life of the author Dinis Bulekov, and the writing dates of his works in order to explain the reflections of this feature of the theme on the novels of ‘*Foreigner*’ and ‘*Life is One*’.

Dinis Müzerisoğlu Bulekov (1944-1995), one of the important representatives of 20th Century Bashkir literature, has begun to interest in literature in his youth. His first story, “Maqtansiq Zarif (Boastful Elegant)”, was published in the newspaper named “Bashkurdistan Piyoneri” in 1959. On the other hand, his first book, in which his stories were collected under the name of “Qūyaş Yarsıĝı (Sunlight)”, was published in 1971. The povest and his stories in the books named “Awılımdıñ Aq Ūyzārı (White Houses of My Village)”, “Harı Handuĝas Balahı (Yellow Nightingale’s Chick)”, “Aqbuż Alışqa Sıĝa (Akboz Comes to Fight)”, and “Qıñĝıraw Säska (Campanula)” are considered by researchers and critics as the works that the author has reached literary mastery. Interesting characters with a strong spirit, kind-hearted and dramatic fate exist in the early works of Bulekov. His novels “*Kilmışäk (Foreigner)*”, which was serialized in the Journal “*Aĝızil*” in 1988 and published as book in 1994, and “*ĞümİR BİR ĞİNÄ (Life is One)*”, which was published in the Journal “*Aĝızil*” in 1992 and as a book in 1994 and translated into Russian in 1996, are described as Bulekov’s literary works with a new understanding. “*Tużzırılĝan Tamuq (Distributed Hell)*” is the last work of the author who received the “Salavat Yulayev State Prize” with the novel “*Life is One*”. The works of Bulekov, who wrote many stories, poetry and novels in Turkic language Bashkir, are also translated into Russian. The author, who has novels, poetry and stories that translated into Turkic language Tatar, also had performed important administrative duties in Bashkortostan.

Foreigner which is the first novel of Bulekov was serialized in the Journal “*Aĝızil*” in 1988 and also published as a book in 1994. Although the first publication date of the novel was 1988, in the book published in 1994, it was stated in the note written by author at the end of the novel that this work was written in Pitsunda, Dubıltı and Akmanay between 1984 and

1987. Although the novel consisted of thirty-seven chapters, the number of chapters was written at the beginning of each section without any subtitles. Dinis Bülekov tells the social problems of the era in his works. In his novel “Foreigner”, very important moral problems are also examined. This novel is based on the expression of both the struggle and psychological differences between Gilman Nurihanov who is the head of the kolkhoz and Heyrulla Yavbasarov who is the agricultural expert and called as foreigner.

Bülekov’s novel is considered as one of the first works providing that prejudices established in the public may change over time in the centre of the issue “being foreigner”. In the writings published in its period and after, the mentioned novel is found successful as a work depicting a society that repeats the principle “*Man is a friend and brother to man*” via “*adopting the moral rules of the Soviet people until the foreign novel is written*” this is not so. The book is a work dealing with the effects of the openness going into every section of the society and democratization principles on Tavlıkay which is a remote district, the kolkhoz Nurihanov, and the psychology of the people living there. The novel *Foreigner* seeking the answer to the question of “Who are the owners of this land?” has been set up on opposition of established order to innovation and development in society.

Life is One, the second novel of Bülekov, was published in 1992 in the Journal “Ağizil”. One year later after meeting with the reader, in 1993, he was awarded with “Salavat Yulayev State Prize”, the most important award of Bashkortostan, and it was published as a book in 1994. This book translated into Russian, Tatar Turkic Language, and Turkish is composed of thirty-one chapters. By saying “yägñi (in other words)” under the description showing the number of chapter, a sentence has been written that can be a clue about the subject described in that chapter. At the beginning of the work, while there is the author’s description “*The events in the work do not last long, but what can be said in the mean time is also over.*” regards the subject described in the novel, at the end of the novel there is a note that the work was written in Peredilkino, Akmanay, Peredilkino in 1990.

The effects of situations revealing the changes that Bashkortostan experienced in the 1990s on people’s psychology and their inner worlds are explained in the novel “Life is One”. In the work, many important issues from damage of environmental problems and nuclear activities on a nation to cultural degeneration are addressed. Political and social distortions are expressed in a critical approach (language) in the novel, which tells about both Arınbasarov devoting himself to saving people’s lives, and Kaznabayev willing to benefit from the public’s self-confidence to activate his evil thoughts.

Both novels, which show similarities in terms of novel fiction, but which differ from each other in terms of expression and language, are built on some basic conflicts as a structure. It can be said that preserving the existing order, self-indulgence with innovation and development efforts in two novels have been established on the conflict of idealism. From the aspect of evaluating the problems and changes experienced by Bashkortostan between 1980 and 1990 in his two novels, Bülekov is seen as a sensitive writer to the problems of the society he lives in. This sensitivity of Bülekov also reflects on the themes, topics and problems in the novels. In addition to the issues such as love of country (patriotism), loyalty to the land, and environmental problems, the writer delicately handles criticism of Soviet ideology and its subsequent political and social structure in his works from his own perspective. Besides all these, human emotions such as love and jealousy are presented to the reader through the characters in both novels.

Bülekov can be considered as a successful writer who served the development of Bashkir Turkic Language and Literature through his novels he wrote after 1980s and shed light on the events of his era with the themes and problems that he dealt with in his novels.